

gondolkodásunkban, társadalmi praxisunkban való használhatósága. Az tehát a mondanivalóm egyik része, hogy az ismereteknek a társadalmi praxisban való használhatóságáról érdemes gondolkozni.

A másik pedig a tulajdonképpeni eredeti, ha szabad így mondanom, formális kérdésünkre vonatkozik, arra, hogy a jelen számára szükséges ismereteket külön tantárgy keretében tanítsák-e avagy a hagyományos diszciplínákon belül is. Én nem érzem, hogy ez valamiféle antagonisztikus ellentmondásban lenne. Kidolgoztam egy tízévfolyamos civizmus tantervet, aminek a tanítását külön tantárgyként képzeltem el, ha tanítják az állampolgári kultúrát, miközben markáns képviselője vagyok annak, hogy aspektusként, a tudományos tényeket értelmező tanári logikaként jelen kell lennie minden hagyományos diszciplínában egy, a mával kapcsolatos értelmező magatartásnak. Tehát a demokrácia alapkérdései, az identitás alapkérdései keresztülívelnek történelmi korszakokon, ragyogó alkalmakat kínálnak arra, hogy a legkülönbözőbb korokból összekapcsoljunk és értelmezzünk jelenségeket. A nagy francia forradalomban először eltörölték a monsieur és madame megszólításokat, és megpróbálták a polgártárs, polgártársnőt bevezetni. Majd nacionalizálták a korábban csak a nemesség számára kijáró megszólításokat, és a világon először minden ember uram és asszonyom lett, és ennek máig ható következményei vannak az emberek közötti kapcsolatrendszerben. Miközben nálunk a sarki közértes még mindig nem tudja, hogy mit mondjon nekem – aranyoskám, nagysasszony vagy szívem. Tehát látszólag történelmi kérdés, amikor a nagy francia forradalom egy mozzanatáról beszélünk, a valóságban a demokrácia leghétköznapibb és legbanálisabb, ugyanakkor legaktuálisabb kérdéseiről is szó van. Összefoglalóan azt szeretném mondani, hogy nincs abban semmi rossz, hogy a matematikában, a történelemben, a biológiában sajátos aspektusként az eseményeket, a tényeket, a jelenségeket értelmező értelmiségi magatartásként tudatosan jelen vannak a ma szempontjából releváns mozzanatok is.

Száray Miklós: Több dologra szeretnék reagálni. Továbbra sem látom az ellentmondást a kronologikus történelemtanítás és a jelenismeret között, csak bizonyos értelemben másképp gondolom. Azok a példák, amiket hallottunk, továbbra is a hagyományos történelemoktatás mellett szóló érvek a számomra. Hogyha az normálisan működik, akkor ilyen mélységig el kell jutnia, ha ennek megvan az időkerete. Azzal egyetértek, hogy a társadalmi ismeretek bevezetése és a történelem további tanítása hagyományos tantárgyként óriási probléma az óraszám vonatkozásában. Mi megoldottuk, mert bizonyos értelemben a természettudományok órakeretét az eddigiekhez képest csökkentettük, és ez óraszám-növekedésre adott lehetőséget a történelem számára. Én a veszélyt a másik oldalról látom, amennyiben a hagyományos történelemoktatást rövidítem meg. Akkor a jelenre vonatkozó ismeretek is a levegőben lógnának. Nem azt mondom, hogy nem lehet felépíteni egy olyan rendszert, amely a jelenismeretekre vagy egyéb ismeretekre alapoz, de én ott látom a nagyon nagy veszélyt, hogyha az alapvető ismereteket rövidítjük meg, akkor az egész sokkal silányabb lesz. Ki látja előre azt, milyen lesz az a nemzedék, amelyik ezt a hagyományos (kronologikus) utat nem járta végig, hanem csak azt a másik utat. Ott látom a problémát, hogyha mondjuk a történelemben párhuzamosan társadalmi ismeretet tanítanak, akkor olyan fogalmakat, kifejezéseket, fogalomrendszereket kell használniuk a diákoknak, amelyek sokkal bonyolultabbak, mint a történelmieket, amelyeket most használunk. A másik nagy probléma, hogy a társadalmi ismerettel, amely sokkal